

KOSMISCH ONDERWIJS EN KLIMAATVERLAMMING

Uit recent onderzoek van Ipsos I&O (2025) blijkt dat nog nooit zo weinig jongeren tussen de 18 en 24 jaar zich druk maakten over klimaatverandering als nu.¹ Thema's als Amerikaanse politiek, oorlogen, wonen en migratie trekken meer aandacht. Klimaatverandering is abstracter en voelt minder dichtbij dan bijvoorbeeld de veiligheid op straat. Bovendien mijden jongeren bewust slecht nieuws, aldus het onderzoek, want voelt niet goed voor het gemoed.

TEKST SAM DE VLIEGER

Hoe kan het onderwijs jongeren betrekken bij de grotere wereld om hen heen, zonder dat angst en machteloosheid de overhand nemen? Het kosmisch onderwijs van Maria Montessori en het ecologische denken van Timothy Morton bieden een antwoord. Ieder op een andere manier. Informatiestromen over crises, zoals klimaatverandering, oorlogen, economische instabiliteit, kunnen inderdaad overweldigend zijn. Jongeren groeien op in een wereld waar slecht nieuws constant via *social media* binnenkomt. Een manier om met die overvloed aan informatie om te gaan is informatievermijding: uit genoemd onderzoek van Ipsos I&O blijkt dat jongeren steeds vaker het nieuws mijden, omdat het hen angstig, boos of hopeloos maakt. Dit geldt met name voor onderwerpen die complex en abstract zijn, zoals klimaatverandering. Ze zien niet hoe ze invloed kunnen uitoefenen op zulke abstracte, mondiale problemen. Dit leidt tot verlamming, een gevoel van onverschilligheid, omdat actie zinloos lijkt.

Een betekenisvol kader

In 1947 verscheen *Onderwijs en het menselijk potentieel*² van Maria Montessori, waarin zij uiteenzette hoe je voor kinderen de informatie over de wereld op zo'n wijze presenteert dat een kind de wereld ervaart als een betekenisvol kader waarin het juist wel handeling-perspectief krijgt. Volgens Montessori moest het kind niet overladen worden met losse feiten over de wereld, maar moest er een hoopgevend en meeslepend, emotioneel verhaal verteld worden. Een verhaal waarin de wereld wordt voorgesteld als een kosmisch plan waarin alles, inclusief de mens, een rol speelt.

“Om de kinderen belang te laten stellen in het heelal, moeten wij niet beginnen ze de kale feiten te geven met het doel ze alleen maar te laten begrijpen hoe het mechanisme ervan is. We moeten beginnen met veel hoogstaander noties die filosofisch van aard zijn en die op een acceptabele manier verwoorden, passend bij de psychologie van het kind.” (Montessori)

Montessori pleitte voor het gebruik van mythen en sprookjes om de wereld aantrekkelijk te maken, voor kinderen. Ze beschreef de geschiedenis van de aarde als een heroïsche strijd tussen water en land, gevolgd door het ontstaan van leven en de opkomst van de menselijke beschaving. Dit verhaal moest kinderen laten voelen dat ze deel uitmaken van iets groters – een universum waarin alles met elkaar verbonden is. Door



Timothy Morton



deze verbinding te ervaren, kregen kinderen, volgens Montessori, een emotionele band met de wereld. Ze zouden zich daardoor niet alleen onderdeel van het geheel voelen, maar ook verantwoordelijk voor hun rol binnen het geheel. Het doel was om zo een betekenisvol kader te bieden waarbinnen kinderen zich kunnen ontplooiën. Montessori vereerde ontdekkers en uitvinders – rolmodellen voor hoe kinderen actief en nieuwsgierig in de wereld kunnen staan. Haar benadering is inderdaad hoopvol en geruststellend: de wereld is een geordend, betekenisvol geheel, en de mens heeft daarin een belangrijke rol.

‘Een prachtig toeval’

Hoogleraar Engelse literatuur aan de Rice University in Houston en ecologisch filosoof Timothy Morton kijkt op een andere manier naar de wereld.³ Volgens Morton is de natuur geen stabiel decor of een harmonieus kosmisch plan, maar een kwetsbaar, onvoorspelbaar netwerk. Een brei waar alles met alles verstrengeld is. De natuur is overal, ook in ons, en er zijn geen nette scheidslijnen te trekken. Net als Montessori zegt Morton dat we dit niet alleen op een cognitieve wijze moeten snappen, maar ook moeten voelen, hoe het is om zo met alles in en om ons heen verbonden te zijn. Morton erkent het gevoel van jongeren: de wereld is (met zo’n *overload* aan informatie) geen betrouwbaar decor meer, maar komt soms iets te dichtbij. Hun leven en de staat van de wereld zijn onlosmakelijk verbonden,

zo ervaren zij het, en dat voelt onzeker. Zoals Morton het verwoordt: ‘We hebben Google Earth gekregen, maar zijn de wereld verloren’. ‘We hebben alle informatie, maar geen betekenisvol verhaal meer dat ons houvast biedt.’ (2012)

Maar volgens Morton hebben we ook niet per se een nieuw alomvattend kader nodig, een achtergrond waartegen alles betekenis krijgt. Juist in die kwetsbaarheid en toevalligheid ligt volgens hem een reden om voor deze wereld te zorgen, is er meer urgentie. Het leven is geen kosmisch plan, maar ‘een prachtig toeval’ – een onwaarschijnlijk, fragiel samenspel van elementen.⁴ Morton pleit daarom voor een heel nieuw verhaal: een waarin wij mensen niet langer het centrum zijn, maar onderdeel van een kwetsbare brei. Een verhaal dat juist niet geruststelt, maar uitdaagt en meer aanzet om zorg te dragen – juist omdat de wereld zo onvoorspelbaar is dus.

Ongemakkelijke conclusie

Montessori en Morton benadrukken dus beiden dat jongeren niet nog meer feiten nodig hebben, maar eerder een emotionele, betekenisvolle verbinding met de wereld. Montessori’s kosmische verhaal biedt inderdaad een geruststellend kader: de wereld een geordend geheel en de mens daarin met een betekenisvolle rol. Morton’s ecologische verhaal daagt eerder uit: de wereld een kwetsbaar toeval en juist daarom verdient ze onze zorg. Beide benaderingen zijn waardevol, maar Morton’s verhaal past misschien beter bij deze tijd. Waar Montessori’s kosmische plan jongeren een veilig perspectief biedt, erkent Morton de werkelijke complexiteit van de wereld. Dat is ongemakkelijk, maar ook eerlijk. Een wereld die geen garanties biedt, vraagt om een andere vorm van betrokkenheid – niet gebaseerd op zekerheid, maar op verbazing, verbondenheid en verantwoordelijkheid.

De taak van onderwijs is daarom niet om jongeren een vaststaand verhaal op te leggen, maar om hen te helpen hun eigen plek te vinden in een wereld die steeds weer anders is dan we denken. Een wereld die geen decor is, maar een gedeeld avontuur – kwetsbaar, onvoorspelbaar en prachtig. 

1. Ipsos is wereldwijd een van de marktleiders in marktonderzoek en levert informatie over samenlevingen, markten en mensen. Ipsos. (2025). Duurzaam denken, duurzaam doen [Rapport]. <https://206.wpcdnnode.com/ipsos-publiek.nl/wp-content/uploads/2025/06/rapport-duurzaam-denken-duurzaam-doen-2025-onder-embargo.pdf>
2. Montessori, M. (2023). Onderwijs en het menselijk potentieel (The Montessori Series). Montessori-Pierson Publishing Company.
3. Morton, T. (2012). The ecological thought. Harvard: Harvard UP
4. Morton, T. (2023, 1 december). ‘The Mesh’ [Lezing]. Nascholingsdag ICLON, Leiden, Nederland. <https://www.youtube.com/watch?v=OUJzHzBZ7h8>